

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების უკუძალა

დავით გუჩმაზაშვილი*

I. შესავალი

საკონსტიტუციო სასამართლოს, როგორც საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოს, გადაწყვეტილება განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის საკითხში. სწორედ გადაწყვეტილება და საკონსტიტუციო სამართალწარმოების პროცედურები განსაზღვრავენ საკონსტიტუციო სასამართლოს ეფექტურობას და შესაბამისად, საზოგადოების მხრიდან მისდამი პატივისცემასა და ნდობას.¹

ნაშრომის მიზანია საერთო სასამართლოების მიმართ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების სტატუსის, ასევე, მისი მოქმედების ფარგლებისა და მისით საერთო სასამართლოების ბოჭვის თავისებურებების განხილვა და ანალიზი.

II. ნორმის საკონსტიტუციო სასამართლოსეული განმარტების მბოჭავი ძალა

სამართალგანხორციელების პროცესის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტი სამართლის ნორმის განმარტებაა. იგი მოქმედებაა, რომელიც გამოწვეულია კონკრეტულ შემთხვევაში ამ ნორმის გამოყენების აუცილებლობით და მისი მიზანია ნორმის შინაარსის სრულყოფილად გაგება.² განმარტების მიზანი განსაკუთრებით მაშინ იზრდება, როდესაც განმარტების ობიექტი

* სამართლის მაგისტრი.

¹ Lavins A., The Role of The Constitutional Courts In Strengthening The indipendence Of The Judicial Power: Latvian Experience, International Almanac – Constitutional Justice In The New Millenium, Yerevan, 2015, 23.

² Вида И., Юридическая сила толкования Конституции, “Конституционное Правосудие”, №2(28), 2005, 19.

კონსტიტუციაა.³ კონსტიტუციური კანონიერების უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნა კონსტიტუციური ნორმის შინაარსის ერთიანი და სტაბილური გაგებაა.⁴ ამ მოთხოვნის შესრულება კი კონსტიტუციის განმარტების გზით არის უზრუნველყოფილი. კონსტიტუციები იმ ძირითადი პრინციპებისა და დებულებების სახითაა მოცემული, რომლებიც, ხშირ შემთხვევაში, განმარტების გზით უნდა დადგინდეს.⁵ სამართლებრივი ნორმის განმარტება სამართალშემოქმედებით პროცესია, რადგან მხოლოდ აქტის განმარტების გზით დგება სოციალური სინამდვილე.⁶

ნებისმიერი კონსტიტუცია უნდა შეფასდეს იმით, თუ რამდენად შეესაბამება იგი საყოველთაოდ აღიარებულ სამართლებრივ ფასეულობებს. ამ თვალსაზრისით, საკონსტიტუციო სასამართლო არის ორგანო, რომელიც კონსტიტუციის ნორმებს აღნიშნულ ფასეულობებთან აკავშირებს.⁷ საკონსტიტუციო სასამართლო, ნორმატიული აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობისა თუ შესაბამისობის დადგენით, ფაქტობრივად იძლევა ნორმის განმარტებას.⁸ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება არის ძირითადი ინსტრუმენტი, რის საშუალებითაც იგი განმარტავს სამართლებრივ ნორმას⁹, თუმცა გადაწყვეტილება მხოლოდ მაშინ პოულობს სავალდებულო ნორმის ძალას, თუ იგი ხორციელდება

³ გეგენავა დ., კონსტიტუციის განმარტება და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პოლიტიკურ-სამართლებრივი ასპექტი, „თანამედროვე სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2013, 106.

⁴ Сравнительное Конституционное Право, Под. Ред. А. И. Ковлера, В. Е. Чиркина, Ю. А. Юдина, Москва, 1996, 195

⁵ ცანავა ლ., საკონსტიტუციო კონტროლი და კონსტიტუციის განმარტება, თანამედროვე საკონსტიტუციო სამართალი, წ. I, დ. გეგენავასა და გ. კვერენჩილაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2012, 120.

⁶ Вида И., Юридическая сила толкования Конституции, “Конституционное Правосудие”, №2(28), 2005, 19.

⁷ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 154.

⁸ ცნობილადე პ., ხუბუა გ., ხმალადე ვ., მეტრეველი ნ., კაპანაძე ო., როგორ იქმნება კანონი, თბილისი, 2000, 195.

⁹ Вида И., Юридическая сила толкования Конституции, “Конституционное Правосудие”, №2(28), 2005, 23.

საყოველთაოდ და ხანგრძლივად.¹⁰ განმარტების მიზანია შესაბამისი სამართლებრივი აქტის ერთგვაროვანი გაგების უზრუნველყოფა ქვემდგომი სასამართლოების მიერ მსგავსს საქმეებზე გადაწყვეტილების გამოტანისას.¹¹ კანონმდებლობა უნდა უზრუნველყოფდეს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, რომლითაც ნორმის ინტერპრეტაცია ხდება, გათვალისწინებული იქნება სხვა სახელისუფლებო ორგანოების მიერ და უპირველეს ყოვლისა, მას საერთო სასამართლოები გამოიყენებენ.¹²

სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობა აღნიშნულ სფეროში საკონსტიტუციო სასამართლოს განსხვავებულ უფლებამოსილებას ანიჭებს. უმეტეს შემთხვევაში ნორმის განმარტების უფლებამოსილება კონსტიტუციებში პირდაპირ არ არის მოცემული, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ ქვეყნის საკონსტიტუციო სასამართლოებს არა აქვთ აბსტრაქტული განმარტების შესაძლებლობა. საკონსტიტუციო სასამართლო ვერ განმარტავს ნორმის კონკრეტული სასამართლო დავისგან ან სხვა რაიმე გარემოებებისაგან დამოუკიდებლად. კონტროლის ამ ფორმის პირობებში აქტის კონსტიტუციურობის საკითხი შეიძლება ნებისმიერ დროს აღიძრას.¹³ კონკრეტული კონტროლის შემთხვევაში, ამა თუ იმ აქტის კონსტიტუციურობის საკითხი განიხილება და წყდება სასამართლო დავისას, არსებულ საქმესთან დაკავშირებით. მისი თავისებურებაც სწორედ იურიდიულ შედეგში მდგომარეობს. კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით გაკეთებული განმარტება დროთა განმავლობაში პრეცედენტულ ბუნებას

¹⁰ ვაჩიშვილი ალ., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010, 174.

¹¹ სავანელი ბ., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2009, 245.

¹² Papuashvili G., Problematic Aspects of Interrelationship between the Constitutional and Ordinary Courts, 3;

<http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/GEO_Papuashvili_E.pdf>

¹³ კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტი და მისი ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში: კანონმდებლობის და პრაქტიკის ანალიზი, თბილისი, 2008, 29.

დავით გუჩმაზაშვილი, გადაწყვეტილების უკუძალა

იძენს.¹⁴ შესაბამისად, თუ თავდაპირველად იგი სავალდებულოა მხოლოდ საქმეში მონაწილე მხარეთათვის, გარკვეული პერიოდის შემდეგ იგი სავალდებულო ხდება ყველა ინსტანციის სასამართლოსათვის, რომლებიც მსგავს საქმეებს განიხილავენ. ნებისმიერ საქმეზე გაკეთებული განმარტება, რომლითაც კონსტიტუციური ნორმის ინტერპრეტაცია დადგინდა, საყოველთაოდ სავალდებულოა.¹⁵

„სამართალი არ არის ზუსტი მეცნიერება, არამედ წარმოადგენს შეფასებებზე დაფუძნებულ ნორმატიულ დისციპლინას, რომელიც არ ეფუძნება ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულ კატეგორიებს.“¹⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შეფასებით, სასამართლოს ნებისმიერი ნორმა შეიძლება განიმარტოს და განსხვავებული პრეცედენტების არსებობის პირობებში, ყველაზე მართებული კონსტიტუციის შესატყვისი განმარტებაა. სამართალშემფარდებელი ვალდებულია კონსტიტუციის შესაბამისად განმარტოს ნორმა¹⁷ და რამდენიმე შესაძლო ინტერპრეტაციიდან დაადგინოს და გამოიყენოს ის, რომელიც კონსტიტუციურად სწორია.¹⁸ კეთილსინდისიერი განმარტების პირობებში, შეუძლებელია ნორმის თვითნებური და ადამიანის უფლებების საზიანოდ გამოყენება, რაც თავისთავად აკმაყოფილებს სამართლებრივი უსაფრთხოების მოთხოვნებს.¹⁹ ამასთან, კონსტიტუციის ინტერპრეტაციის არსებული

¹⁴ Сравнительное Конституционное Право, Под. Ред. А. И. Ковлера, В.Е. Чиркина, Ю.А. Юдина, Москва, 1996, 194.

¹⁵ იქვე.

¹⁶ გვენეტაძე ნ., ტურავა მ., სისხლის სამართლის საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდთა, თბილისი, 2005, 21.

¹⁷ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის №1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 17.

¹⁸ Garlicki L., Constitutional Courts versus Supreme Courts, 5 International Journal of Constitutional Law, Vol.5, 2007, 49.

¹⁹ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2/389 გადაწყვეტილება საქმეზე: „საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტის და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“.

პრაქტიკის მიხედვით განისაზღვრება კანონმდებლობის განმარტებასთან დაკავშირებული მიდგომები სახელმწიფოში. განმარტება სამართლებრივი აქტების მიმართ შემდგომში მოქმედ სამართლებრივ რეჟიმსა და გამოსაცემ აქტთა სამართლებრივ ჩარჩოებს განაპირობებს.²⁰

2. საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ნორმის

გაუქმება და გადაწყვეტილების უკუძალა

2.1. რეტროსპექტული უკუძალა

საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებისას ყოველთვის მნიშვნელოვანი პრობლემა იყო საკონსტიტუციო კონტროლის განმარტებელი ორგანოს გადაწყვეტილების გავლენა საერთო სასამართლოების პრაქტიკაზე. ქართულ სამართლებრივ სივრცეში, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ბოლო დროს მიღებული რამდენიმე გადაწყვეტილების შემდეგ, აღნიშნული პრობლემის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზარდა.²¹ დღის წესრიგში დადგა საკითხი, თუ რა უნდა გააკეთოს საერთო სასამართლოს მოსამართლემ კონკრეტული საქმის განხილვისას, როდესაც მას უნევს იმ ნორმის გამოყენება, რომლის კონსტიტუციურობაზეც საკონსტიტუციო სასამართლო მსჯელობს.

რეტროსპექტული, ანუ არანამდვილი უკუძალა, ეხება თანამედროვე და ჯერ კიდევ დაუსრულებელ სამართლებრივ ურთიერთობებსა და ფაქტებს.²² ამ დროს მიმდინარე სამართალურთიერთ-

²⁰ გეგენავა დ., კონსტიტუციის განმარტება და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პოლიტიკურ-სამართლებრივი ასპექტი, „თანამედროვე სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2013, 106.

²¹ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 23 მაისის №3/2/574 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2015 წლის 16 სექტემბრის №3/2/646 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ბექა ნიჭარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

²² ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2004, 146.

დავით გუჩმაზაშვილი, გადაწყვეტილების უკუძალა

ბაში ჩარევა ხდება.²³ არანამდვილი უკუძალა კონსტიტუციური და დასაშვებია.²⁴ იგი კანონთა დროში მოქმედების ბუნებრივი და აუცილებელი ფორმაა.²⁵ ასეთი უკუძალა სინამდვილეში არცაა უკუძალა და მხოლოდ იმის აღიარებაა, რომ ის ურთიერთობანი, რომლებიც ადრე წარმოიშვნენ, მთლიანად ახალი კანონის ზემოქმედების ქვეშ ექცევიან.²⁶ გადაწყვეტილების რეტროსპექტული უკუძალა გულისხმობს გადაწყვეტილების მოქმედებას საერთო სასამართლოს საქმეზე, რომელიც მიმდინარეობს და განხილვის პროცესშია. მაშასადამე, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ იმ ნორმის კონსტიტუციასთან შესაბამისობა ფასდება, რომელიც საერთო სასამართლომ უნდა გამოიყენოს განსახილველი საქმის გადაწყვეტისას. აღნიშნული შემთხვევის ყველაზე ნათელი მაგალითია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. მოცემული გადაწყვეტილებით საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 260-ე მუხლის მე-2 ნაწილის ის ნორმატიული შინაარსი, რომელიც მარიხუანას მოხმარებისთვის სისხლისსამართლებრივი სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთის გამოყენებას ითვალისწინებდა.²⁷ ასეთ სიტუაციაში, საერთო სასამართლოს მოსამართლეს მეტად რთულ მდგომარეობაში უნევს ყოფნა. საკონსტიტუციო სასამართლო დააკმაყოფილებს თუ არა სარჩელს,

²³http://www.gccc.ge/wp-content/uploads/2015/07/Artikel-6_edited.pdf [10.06.2016].

²⁴ იქვე.

²⁵ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის №1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

²⁶ იქვე.

²⁷ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, სარეზოლუციო ნაწილი.

ამის განსაზღვრა წინასწარ, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია, მოსამართლე კი, თავის მხრივ, იძულებულია, სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა გამოყენოს, რადგან კანონმდებლობის მიხედვით, მას სხვა ალტერნატივა არ გააჩნია. შესაბამისად, პირის თავისუფლება უნდა შეიზღუდოს იმ ნორმით, რომელიც შესაძლოა არაკონსტიტუციურად იქნეს ცნობილი, როდესაც ალტერნატიული მექანიზმის არსებობის შემთხვევაში, უფლების შეზღუდვა მინიმუმადე იქნებოდა დაყვანილი.

მსგავსი მდგომარეობა შეიძლება შექმნილიყო საკონსტიტუციო სასამართლოს კიდევ ერთი საქმის განხილვის დროს, კერძოდ 2014 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილებით საკონსტიტუციო სასამართლომ დააკმაყოფილა კონსტიტუციური სარჩელი და არაკონსტიტუციურად ცნო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ის ნორმა, რომელიც ითვალისწინებდა ადგილობრივი თვითმმართველობის საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე, ფარული კენჭისყრით არჩეული პირების თანამდებობიდან (სამუშაოდან) გადაყენებას.²⁸ აღნიშნული საქმის საკონსტიტუციო სასამართლოში განხილვის პარალელურად, სავსებით დასაშვებია იყო, რომ საერთო სასამართლოში კვლავ დაყენებულიყო შუამდგომლობა თანამდებობიდან გადაყენების მოთხოვნით, რომელიმე სხვა საქმეზე, სხვა პირის მიმართ. მოსამართლე კი კვლავაც იმავე დილემის წინაშე აღმოჩნდებოდა.

ზოგადად, საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, რომ უკუძალის აკრძალვა კანონმდებლის თავისუფლებას ზღუდავს. კონსტიტუცია აღიარებს, რომ უკუძალის პრინციპი აბსოლუტურ ხასიათს ატარებს და მისი დარღვევა დაუშვებელია. ამ პრინციპის დაუცველობის შემთხვევაში საფრთხის ქვეშ აღმოჩნდებოდა არა მარტო ცალკეული ადამიანის კონსტიტუციური უფლებები, არამედ ღირებულებათა ნესრიგი, სამართლებრივი უსაფრთხოება, რომელიც თავადვეა

²⁸ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 23 მაისის №3/2/574 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, სარეზოლუციო ნაწილი.

კონსტიტუციურ უფლებათა არსებობის (დაცვის) საძირკველი. ასეთი წესრიგის პირობებში ადამიანებს აქვთ გონივრული მოლოდინი იმისა, რომ სახელმწიფო იმოქმედებს სამართლით დადგენილ ფარგლებში და მის მიერ ჩადენილ მოქმედებას არსებული ნორმატიული სინამდვილის პირობებში შეაფასებს.²⁹ თუმცა ძირითადი უფლებები ესაა მოქალაქეთა თავდაცვითი უფლებები სახელმწიფოს წინააღმდეგ. კანონმდებელი ვალდებულია, ნორმატიულად განსაზღვროს უკუძალის აკრძალვით დაცული სიკეთე.³⁰ აქედან გამომდინარე, უმჯობესია, თუ საერთო სასამართლოს მოსამართლეს ექნებოდა ბერკეტი, მაქსიმალურად თავიდან აეცილებინა ადამიანის უფლებისა და თავისუფლების ნებისმიერი დოზით შეზღუდვა, უკუძალის აკრძალვის პრინციპის დაცვის პარალელურად.

ზოგადად, არ არსებობს აბსოლუტური ნდობა კანონის დროში მოქმედებასთან დაკავშირებით. სამართლებრივი სისტემა ვერ იქნება ყოველთვის ერთნაირად სტაბილური, რადგან საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარების დინამიკის შესაბამისად, სამართლებრივი ნორმებიც მუდმივად ცვლილებას განიცდიან. კანონისადმი ნდობა უფრო მეტ დაცვას იმსახურებს, ვიდრე ცვლილებებით მისაღწევი სასურველი შედეგი.³¹ კონსტიტუცია კი იცავს ნდობას იმის მიმართ, რომ აღიარებული, უცვლელი დარჩება უკვე ამოწურულ ფაქტობრივ ელემენტებსა და გარემოებებთან დაკავშირებული სამართლებრივი შედეგები.³² არანამდვილი უკუძალის გამოყენება ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში უნდა მოხდეს თანაზომიერების პრინციპზე დაყრდნობით, როდესაც ერთ მხარეს დგას სახელმწიფოს მიერ ცვლილებით მისაღწევი სარგებელი,

²⁹ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის №1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

³⁰ იქვე.

³¹ <http://www.gccc.ge/wp-content/uploads/2015/07/Artikel-6_edited.pdf> [10.06.2016].

³² შვაბე ი., გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, 335.

ხოლო მეორე მხარეს კი – სამართალსუბიექტის სამართლებრივი მდგომარეობის დამძიმება.³³

პრობლემის გადაწყვეტის გზა შესაძლოა იყოს ისეთ პროცედურის შემოღება, როგორიც კონსტიტუციური წარდგინებისთვისაა დადგენილი. მიზანშეწონილი იქნებოდა, თუ საერთო სასამართლოს მოსამართლეს მიენიჭებოდა უფლებამოსილება, შეეჩერებინა საქმის წარმოება, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საკითხის გადაწყვეტამდე (ამ შემთხვევაში კი საკონსტიტუციო სასამართლოს შემჭიდროებული ვადები დაუდგინდებოდა გადაწყვეტილების მისაღებად).

2.2 რეტროაქტიური უკუძალა

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, კანონს, თუ ის არ ამსუბუქებს ან არ აუქმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არ აქვს.³⁴ კონსტიტუციის ეს დებულება, უპირველეს ყოვლისა, ადგენს პირის უსაფუძვლო და გადამეტებული რეპრესიისაგან დაცვისათვის მინიმალურ სტანდარტს და ამ სტანდარტით სახელმწიფოს ბოჭვას, რაზედაც მოცემული ნორმის სუბიექტს შეუძლია ჰქონდეს კანონიერი ნდობა.³⁵ სამართლებრივი უსაფრთხოებისათვის მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფო იცავდეს ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს და ამასთან, შესწევდეს უნარი, გამოასწოროს და აღადგინოს დარღვეული უფლება. სახელმწიფოს ვერ ექნება სამართლებრივი უსაფრთხოების სხვებისაგან დაკმაყოფილების მოლოდინი³⁶, არამედ სახელმწიფო თავადვეა ვალდებული, ყველაფერი ილონოს სამართლებრივი უსაფრთხოების დასაცავად.³⁷

³³http://www.gccc.ge/wp-content/uploads/2015/07/Artikel-6_edited.pdf [10.06.2016].

³⁴ იხ. საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტი.

³⁵ სულაქველიძე დ., სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის შესახებ – კომენტარი საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე, „საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა II“, 2010, 151.

³⁶ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 5 ნოემბრის №3/1/531 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ისრაელის მოქალაქეები –

უშუალოდ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიურ მოქმედებაზე მსჯელობამდე საერთო სასამართლოების პრაქტიკაში, შედარებისა და საკითხის უკეთ გაგებისათვის მიზანშეწონილია საკონსტიტუციო კონტროლის კლასიფიკაციის ერთი ფორმის განხილვა. დროში მოქმედების მიხედვით, ერთმანეთისაგან განასხვავებენ საკონსტიტუციო სასამართლოს *ex nunc* და *ex tunc* გადაწყვეტილებებს. *Ex nunc* გადაწყვეტილება პრაქტიკაში უფრო მეტად დამკვირდებულ და ხშირად გამოყენებად ფორმად მიიჩნევა. იგი გულისხმობს, რომ არაკონსტიტუციურად ცნობილი ნორმატიული აქტი ძალადაკარგულია მისი ასეთად გამოცხადების მომენტიდან. გადაწყვეტილების მოქმედება ვრცელდება მომავალზე და არა წარსულზე და შესაბამისად, არ ვრცელდება ამ აქტით ადრე წარმოშობილ ურთიერთობებზე.³⁸ სწორედ ამიტომ, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების სისტემათა უმრავლესობა უპირატესობას *ex nunc* ფორმას ანიჭებს³⁹, რაც გარკვეულწილად გამართლებულია. საქმე ისაა, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებამ შეიძლება მრავალი პრობლემა გამოიწვიოს, რადგან საჭირო გახდება არაკონსტიტუციურად ცნობილი აქტის შედეგად წარმოშობილი ურთიერთობების თავდაპირველ მდგომარეობაში აღდგენა, რაც დიდწილად შეუძლებელია.⁴⁰ ამგვარმა მცდელობამ შესაძლოა საფრთხე შეუქმნას სამართლებრივ სტაბილურობას და ახალი

თამაზ ჯანაშვილი, ნანა ჯანაშვილი და ირმა ჯანაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

³⁷ კაპანაძე მ., საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიული ეფექტი, „საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა“, 2016, 42.

³⁸ კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტი და მისი ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში: კანონმდებლობის და პრაქტიკის ანალიზი, თბილისი, 2008, 31.

³⁹ Cvetkovski C., *The Constitutional-Judicial Control of the Legislative and Executive Powers in Central and Eastern Europe Countries*, 1999, 14.

⁴⁰ კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტი და მისი ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში: კანონმდებლობის და პრაქტიკის ანალიზი, თბილისი, 2008, 31.

უსამართლობის წყარო გახდეს.⁴¹ დღესდღეისობით საქართველოში სწორედ აღნიშნული ფორმა მოქმედებს.⁴² კანონმდებლობის თანახმად, ნორმატიული აქტის არაკონსტიტუციურად ცნობა არ იწვევს ამ აქტის საფუძველზე ადრე გამოტანილი განაჩენის ან გადაწყვეტილების გაუქმებას.⁴³

რაც შეეხება *ex tunc* ფორმას, ასეთი გადაწყვეტილებით არაკონსტიტუციურად ცნობილი აქტი იურიდიულ ძალას კარგავს მისი ან იმ კონსტიტუციური კანონის ამოქმედების მომენტიდან, რომელთანაც წინააღმდეგობაშია აღნიშნული აქტი.⁴⁴ შესაბამისად, ამ ტიპის გადაწყვეტილებას აქვს უკუქმედებითი ძალა. მისი მოქმედება ვრცელდება ისეთ ურთიერთობებზე, რომლებიც წარმოიშვა ნორმატიული აქტის არაკონსტიტუციურად ცნობამდე. ამიტომ იგი იწვევს წარსულში მომხდარი სამართლებრივი ურთიერთობების შედეგების შეცვლას.⁴⁵ ასეთი უკუძალა, როგორც წესი, აკრძალულია და არ გამოიყენება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც უფლების სუბიექტი უკეთეს მდგომარეობაში დგება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ნამდვილი უკუძალის აკრძალვა კონსტიტუციური პრინციპია და მისი გამოყენება უცხოა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის.⁴⁶

⁴¹ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 178.

⁴² საქართველოს კონსტიტუციის 89-ე მუხლის მეორე პუნქტის მიხედვით, არაკონსტიტუციურად ცნობილი აქტი ან მისი ნაწილი იურიდიულ ძალას კარგავს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესაბამისი გადაწყვეტილების გამოქვეყნების მომენტიდან.

⁴³ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის მე-20 მუხლი.

⁴⁴ კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტი და მისი ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში: კანონმდებლობის და პრაქტიკის ანალიზი, თბილისი, 2008, 31.

⁴⁵ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის №1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁴⁶ იხ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის 2007 წლის 21 ივნისის №ბს-21-21(ე-07) გადაწყვეტილება.

საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა მიმართ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებათა უკუძალის საკითხს საქართველოს კანონმდებლობაში მხოლოდ ერთდერითი ნორმა ეხება. „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის მე-20 მუხლის თანახმად, კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტის არაკონსტიტუციურად ცნობა არ ნიშნავს ამ აქტის საფუძველზე ადრე გამოტანილი სასამართლოს განაჩენებისა და გადაწყვეტილებების გაუქმებას, ის იწვევს მხოლოდ მათი აღსრულების შეჩერებას საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით. მოცემული დებულება, მართალია, უზრუნველყოფს სამართლებრივ სტაბილურობასა და კანონის განჭვრეტადობის პრინციპის დაცვას, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში გამონაკლისის დაუშვებლობა ეჭვქვეშ დააყენებდა ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებზე ორიენტირებული სახელმწიფოს არსებობას. სწორედ ამიტომ კანონმდებელმა განსაზღვრა შემთხვევა, რომლის დროსაც საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას შესაძლოა უკუქმედებითი ძალა აღმოაჩნდეს, კერძოდ, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის შესახებ გახდეს ამ ნორმის საფუძველზე გამოტანილი განაჩენის გადასინჯვის საფუძველი ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო.⁴⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის ერთ-ერთი გადაწყვეტილებით არაკონსტიტუციურად ცნო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ის ნორმა, რომელიც ითვალისწინებდა პატიმრობის 9 თვიანი ვადის გამოყენების შესაძლებლობას თითოეულ სისხლის სამართლის საქმეზე, რომელშიც პირს ბრალი ედებოდა პატიმრობის გამოყენებამდე ჩადენილ დანაშაულში.⁴⁸ მოცემულ საქმეში მოსარჩელეს ერთხელ უკვე ჰქონდა შეფარდებული წინასწარი პატიმრობა, რომლის გასვლამდეც იგივე

⁴⁷ იხ., საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 310-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტი.

⁴⁸ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 15 სექტემბრის №3/2/646 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

აღკვეთის ღონისძიება იქნა გამოყენებული. იმ შემთხვევაში, თუ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას არ ექნებოდა უკუძალა საერთო სასამართლოს გადაწყვეტილების მიმართ, მოსარჩელე არათუ დამატებით კიდევ ცხრა თვეს გაატარებდა პატიმრობაში, არამედ, დიდი ალბათობით, ამ ვადის მიმდინარეობის პერიოდში, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე, კვლავ შესაძლებელი იქნებოდა მის მიმართ კვლავ პატიმრობის გამოყენება. საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის შემდეგ, საერთო სასამართლომ, სწორედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 310-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტზე დაყრდნობით, გაათავისუფლა პატიმრობაში მყოფი მოსარჩელე. ასევე, საკონსტიტუციო სასამართლომ კიდევ ერთ საქმეზე, რომელიც ზემოთ იქნა აღნიშნული⁴⁹, არაკონსტიტუციურად ცნო ნორმა, რომელიც ითვალისწინებდა სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთას იმ დანაშაულისათვის, რომლის ჩადენაც ბრალად ედებოდა მოსარჩელე პირს.⁵⁰ შესაბამისად, თუ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას არ ექნებოდა უკუქმედებითი ძალა, იმ პირებს, რომელთაც შეეფარდათ თავისუფლების აღკვეთა არაკონსტიტუციურად ცნობილი ნორმის საფუძველზე, ჩვეულებრივად მოუწევდათ სასჯელის მოხდა. ეს კი უკუძალას, როგორც პიროვნების მდგომარეობის შესამსუბუქებელ მექანიზმს, მთლიანად დაუკარგავდა არსს, რადგან ვერ მოხდებოდა ძველი, იქამდე არსებული სამართლებრივი შედეგების ახლებურად მონესრიგება.⁵¹

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიური უკუძალის შესახებ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, რომ ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობა იწვევს სასამართლოების ან სახელმწიფო უწყებების მიერ ამ ნორმის საფუძველზე მიღებული

⁴⁹ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁵⁰ იხ., იქვე.

⁵¹ სავანელი ბ., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2009, 200.

ყველა საბოლოო გადაწყვეტილების გაუქმებას.⁵² უმჯობესი იქნებოდა, თუ საკონსტიტუციო სასამართლო შეძლებდა, გაეუქმებინა საჯარო უწყებების ან სასამართლოების მიერ გამოტანილი ის ინდივიდუალური გადაწყვეტილებები, რომლებიც პირდაპირ გავლენას ახდენენ მოსარჩელის უფლებებზე.⁵³ რაც შეეხება „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის მე-20 მუხლს, მას სააღსრულებო წარმოების შეწყვეტაც კი არ შეუძლია, იწვევს მხოლოდ აღსრულების შეჩერებას.⁵⁴

საინტერესოა მოცემული საკითხისადმი სხვა სახელმწიფოთა მიდგომა. გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას შესაძლოა ჰქონდეს რეტროაქტიური ეფექტი საერთო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებაზე, თუკი საქმე სისხლის სამართლის კანონმდებლობას ეხება.⁵⁵ მსჯავრდებულს უფლება აქვს, მოითხოვოს საქმის ხელახალი განხილვა სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული წესით.⁵⁶ პორტუგალიის კონსტიტუციის თანახმად, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას ექნება რეტროაქტიური ეფექტი, თუ იგი ამსუბუქებს პირის მდგომარეობას.⁵⁷ საყურადღებოა, რომ პორტუგალიის კონსტიტუციით, რეტროაქტიური ეფექტი არ არის დადგენილი მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმეებზე და იგი სხვა სახელისუფლებო ორგანოს თუ თანამდებობის პირის მიერ გამოცემულ აქტსაც შეიძლება შეეხოს.⁵⁸ ბელგიის კანონმდებლობა კიდევ უფრო აფართოებს საკონსტი-

⁵² ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2007 წლის 28 თებერვლის №40765/02 გადაწყვეტილება საქმეზე, „აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ“, პარ. 42.

⁵³ იქვე, პარ. 43.

⁵⁴ იქვე.

⁵⁵ <<https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/jurisdiction1.html>> [20.06.2016]

⁵⁶ მელქაძე ო., საკონსტიტუციო სასამართლოების ფორმირების წესი და საპროცესო თავისებურებები, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 2001, 60.

⁵⁷ პორტუგალიის კონსტიტუციის 282-ე მუხლის პირველი პუნქტი.

⁵⁸ იქვე, მესამე პუნქტი.

ტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიური ეფექტის ფარგლებს და უშვებს, რომ გადაწყვეტილება შეეხოს არა მხოლოდ სისხლის, არამედ სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებსაც. პირს შეუძლია შეიტანოს საჩივარი იმ საერთო სასამართლოთა მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე, რომლებიც არაკონსტიტუციურად ცნობილ ნორმას დაეყრდნო.⁵⁹

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიური ეფექტი საერთო სასამართლოთა პრაქტიკის მიმართ მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების იურიდიული ძალის საკითხთან. იმ ქვეყნებში, სადაც საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოს გადაწყვეტილებას შეიძლება უკუძალა მიენიჭოს, მიღებული გადაწყვეტილების გავლენის ფარგლები თავად ამ ორგანოზეა დამოკიდებული. შეიძლება ითქვას, რომ პრობლემის გადაჭრის გზა ნამდვილი და არანამდვილი უკუძალის გარკვეული კომბინაციით იქნა მიღწეული. მაგალითად, ბელორუსიაში საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების დროში მოქმედება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად დაირღვა ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებები არაკონსტიტუციურად ცნობილი ნორმით. შესაბამისად, უფლებების დარღვევის ხარისხი განსაზღვრავს, აღდგება თუ არა პირვანდელი მდგომარეობა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის შემდეგ.⁶⁰ მაკედონიის საკონსტიტუციო სასამართლო, სამართლებრივი სტაბილურობისა და უსაფრთხოების გათვალისწინებით, თავად წყვეტს გადაწყვეტილების ეფექტის მოქმედებას, ანუ აღდგება პირვანდელი მდგომარეობა თუ გადაწყვეტილება მომავლისკენ იქნება მიმართული.⁶¹

⁵⁹ კაპანაძე მ., საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიული ეფექტი, „საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა“, 2016, 47.

⁶⁰ Cvetkovski C., *The Constitutional-Judicial Control of the Legislative and Executive Powers in Central and Eastern Europe Countries*, 1999, 15.

⁶¹ იქვე.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელი ორგანოს გადაწყვეტილების გავლენა საერთო სასამართლოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებაზე ძირითადად სისხლის სამართლის საქმეებში ვლინდება, თუმცა ზემოთ მოყვანილი სახელმწიფოების მაგალითებიდან ჩანს, რომ ამ გადაწყვეტილების ეფექტი შესაძლოა უფრო ფართოც იყოს. კანონის უკუძალის მსგავსად, გადაწყვეტილების უკუძალაც მიმართულია იმისაკენ, რომ პირს შეუმსუბუქდეს ან მოეხსნას პასუხისმგებლობა, რომელიც მას არაკონსტიტუციურად ცნობილ ნორმაზე დაყრდნობით დაეკისრა. ამასთანავე, უმჯობესი იქნება საკონსტიტუციო სასამართლოს ჰქონდეს უფლებამოსილება, თავისი გადაწყვეტილება ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის შესახებ წარსულ დროსაც დაუკავშიროს. საკონსტიტუციო სასამართლომ, ყოველ კონკრეტულ საქმეში, უნდა შეისწავლოს და შეაფასოს საქმეში არსებული მნიშვნელოვანი გარემოებანი და განსაზღვროს გადაწყვეტილების ეფექტის ფარგლები სამართლებრივ სიკეთეთა შედარების საფუძველზე.⁶²

⁶² კაპანაძე მ., საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების რეტროაქტიული ეფექტი, „საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა“, 2016, 40.